

Характеристика професійно важливих якостей особистості при діяльності в особливих умовах

Анотація в статті розглянуто професійно – важливі якості особистості ризиконебезпечних професій та подана характеристика особливих умов діяльності.

Ключові слова: особливі умови діяльності, екстремальна ситуація, психологічна готовність, емоційна стійкість, професійна готовність, професійно – важливі якості особистості.

Актуальність проблеми зумовлена з одного боку зростаючими вимогами суспільства та держави до ефективності діяльності людини в особливих умовах, а з іншого – екстремальним та напруженим характером професійної діяльності. До діяльності в особливих умовах можна віднести діяльність в екстремальних та надзвичайних ситуаціях.

Екстремальними ситуаціями є несприятливі для життєдіяльності умови, які вимагають мобілізації адаптивних можливостей людини. Надзвичайними ситуаціями називають обставини, що виникають в результаті природних стихійних лих, аварій і катастроф техногенного чи екологічного походження, які викликають різке відхилення від норми життєдіяльності людей, економіки, соціальної чи природної сфери [1].

В екстремальних ситуаціях, на відміну від звичайних умов, під впливом психогенних факторів сформовані психофізіологічні й соціально-психологічні механізми більше не можуть забезпечувати адекватне відображення та регулювати людську діяльність. В результаті цього руйнується „адаптаційний бар’єр” і настає психічна дезадаптація [4].

Екстремальність розглядають як характеристику впливу на людину стрес-факторів діяльності та її умов [3]. До стрес-факторів, які впливають на екстремальність діяльності, відносять: кліматичні, технічні, фізіологічні, ергономічні, а також психологічні. Зокрема, до психологічних факторів відноситься інформаційна невизначеність, раптовість впливу, неочікуваність

стимулу, підвищена відповідальність, одноманітність дій, небезпека для життя і здоров'я, дефіцит часу й інформації, напружені стосунки в колективі, невизначеність, складність завдання, наявність перешкод, високий темп роботи (висока оперативність), новизна, незвичайність завдання, смерть колег, близьких, рідних. Внаслідок цього інтенсивність впливу зовнішніх і внутрішніх умов на людину збільшується настільки, що виникають зміни в її стані, які можна розглядати як один з критеріїв екстремальності ситуації, а об'єктивні умови, які склалися в наслідок аварії, небезпечного природного явища, катастрофи, стихійного лиха, терористичного акту, доцільно розглядати як надзвичайні. Різниця ж між екстремальними і надзвичайними ситуаціями полягає в інтенсивності зовнішнього впливу на людину. У надзвичайних ситуаціях завжди існує небезпека для життя й здоров'я, що позначається на інтенсивності стресової реакції [5, 6].

Успішність діяльності в особливих умовах вимагає високих загальних психофізіологічних якостей, а також здібності до логічної та напруженої розумової праці, швидкості ймовірних розумових висновків, стресостійкості та поміхо – стійкості. Також до професійно – важливих якостей у діяльності в особливих умовах можна віднести адаптацію до стресу, професійну надійність, психологічну готовність та емоційну стійкість. Це найважливіші показники психологічної підготовки до виконання професійних завдань.

Професійна надійність – це складний психо-соціальний феномен, який виявляється у стабільності позитивних результатів професійної діяльності, що включає вміння прогнозувати розвиток професійної ситуації; виконання професійних функцій зі збереженням надійності їх результатів за типових і нетипових умов здійснення діяльності; навичками самооцінки, саморегуляції, рефлексії, самовдосконалення тощо. Критеріями професійної надійності є: прогнозованість результатів діяльності в типових і нетипових ситуаціях; усталеність діяльності під час виконання професійних функцій; гнучкість поведінки людини в процесі діяльності.

Формування професійної надійності діяльності передбачає врахування таких фаз: конкретного досвіду (здатність до високої сприйнятливості нового досвіду); рефлексії (осмислення досвіду, його інтерпретація з різних точок зору, підходів); концептуалізації досвіду (здатність до цілісного розуміння-сприймання, вироблення понять і уявлень у послідовну, логічну теорію); активного експериментування (здатність використовувати теоретичні уявлення для прийняття рішень, вирішення проблем, що, в свою чергу, сприяє набуттю нового досвіду) [7].

До професійної надійності також відносяться Психологічна готовність – підготовка до діяльності в особливих та екстремальних умовах, яка складається з функціональної готовності (сформованість професійно важливих знань, умінь і навичок адаптивного копіngu й управління станами) та особистісної готовності (сформованість і розвиненість адаптивних індивідуально-психологічних та індивідуально-психофізіологічних властивостей). [2].

Емоційна стійкість – інтегративна, полісистемна якість особистості, яка включає наступні взаємопов'язані компоненти: емоційний (емоційне збудження та особистісна тривожність); мотиваційний (сила мотивації); інтелектуальний (оцінка та визначення вимог ситуації, прогнозом її можливої зміни і прийняттям рішень про способи дій) та типологічну властивість нервової системи (сила-слабкість, лабільність-ригідність).

Тому для відбору кандидатів до роботи в особливих умовах, а зокрема працівників МНС, слід враховувати такі якості особистості, як здатність до швидкої перебудови сенсомоторних та розумових навичок та високий темп мисленевих процесів, здатність до логічного мислення, кмітливність, рішучість, ініціативність, спритність, хороша координація рухів та вміння швидко прийняти рішення за недостатньою кількістю інформацією;

Висновки. У надзвичайних ситуаціях завжди існує небезпека для життя й здоров'я, що позначається на інтенсивності стресової реакції. В екстремальних ситуаціях під впливом психогенних факторів руйнується „адаптаційний бар'єр” і настає психічна дезадаптація. Відмінність між екстремальними і

надзвичайними ситуаціями полягає в інтенсивності зовнішнього впливу на людину.

Професійно – важливими якостями у діяльності в особливих умовах є адаптація до стресу, професійна надійність, психологічна готовність та емоційна стійкість.

Література

1. Державний класифікатор надзвичайних ситуацій. – К.: Держстандарт України, 2002.
2. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.Л., Пономаренко З.А. Готовность к деятельности в напряженных ситуациях. – Минск, 1985.
3. Корольчук М.С. Психофізіологія діяльності: Підручник для студентів ВНЗ. – К., Ельга, Ніка – Центр, 2004. – 400с.
4. Лебедев В.И. Личность в экстремальных условиях. – М.: Политиздат, 1989. – 304 с.
5. Малкина-Пых И.Г. Экстремальные ситуации. Справочник практического психолога. – М.: ЭКСМО, 2005. – 960 с.
6. Психология экстремальных ситуаций / Хрестоматия. Сост. А.Е. Тарас, К. В. Сельченко. – М.: АСТ, Харвест, 2001.
7. Ткачук Р.Л., Сікора Л.С. Логіко-когнітивні моделі формування управлінських рішень інтегрованими системами в екстремальних умовах: [посібник] Львів: Ліга-Прес, 2010. – 404с.